

13. Про міжнародні договори України: Закон України від 29 червня. 2004 р. № 1906-IV // Відомості Верховної Ради України. - 2004. - № 50. - Ст. 540.
14. Юридическая энциклопедия: в 6 т. / [редкол: Шемшученко Ю. С. (отв. ред.) и др.] - М.: Украинская энциклопедия им. М. П. Бажана, 1998-2004. - Т. 6: Т-Я. - 2004. - 768 с.
15. Луць Л. Формування правового механізму взаємодії України з Радою Європи та Євросоюзом / Л. Луць // Віче. - Вип. 7-8. - 2006. - С. 54-57.
16. L'influence des Communautés europeennes sur le droit international prive des Etats membre. - Bruxelles, 1981. - [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://curia.europa.eu/common/tecdoc/notes/notes.pdf>
17. Муравйов В. І. Гармонізація законодавства як феномен європейської інтеграції / В. І. Муравйов // Український правовий часопис. - Вип. 2(7). - 2003. - С. 3-23.
18. Баймуратов М. Імплементация норм міжнародного права про свободу пересування і вибір місця проживання у право України / М. Баймуратов, С. Максименко // Право України. - 2003. - № 9. - С.133-138.
19. Петров Р. Транспозиція acquis Європейського Союзу у правові системи третіх країн: Монографія / Петров Р. - К.: Істина, 2012. - 364 с.

УДК 351.74 (477) "1939/1945"

А.Є. Шевченко

**НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ФУНКЦІОНУВАННЯ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ
БЕЗПЕКИ УРСР У 1939-1945 РР.**

У статті зроблено спробу проаналізувати нормативно-правове забезпечення функціонування народного комісаріату державної безпеки УСРР в період 1939-1945 років. Серед іншого, розглянуто правові аспекти реформування НКВС.

Ключові слова: *державна безпека, нормативно-правове забезпечення, наркомат, військові трибунали, органи державної безпеки.*

В статье сделана попытка проанализировать нормативно-правовое обеспечение функционирования народного комиссариата государственной безопасности УССР в период 1941 - 1945 годов. Среди прочего, рассмотрены правовые аспекты реформирования НКВД.

Ключевые слова: *государственная безопасность, нормативно-правовое обеспечение, наркомат, военные трибуналы, органы государственной безопасности.*

The article attempts to analyze the normative-legal support of the people's commissariat of state security of the USSR in the period 1941 - 1945). Among other things, deals with the legal aspects of the reform of the NKVD.

Key words: *public safety, regulatory and legal support, the people's commissariat of military tribunals, the state security bodies.*

Правові засади діяльності органів державної безпеки УРСР у 1939–1945 рр. є важливою і актуальною проблемою. Дослідження зазначеної теми дає змогу вивчити основні напрями діяльності органів державної безпеки республіки та проаналізувати її еволюцію у зазначений період. При цьому, особлива увага приділяється проблемам нормативно-правового забезпечення та функціонування даної державної інституції.

Слід зазначити, що діяльності Народного комісаріату внутрішніх справ УРСР у 1939–1945 рр. присвячена низка досліджень. Серед них роботи І. Г. Біласа [1], Д. Веденєєв [2], М. Ю. Гутмана та М. П. Маюроса [3], О. М. Калиниченка [4], О. М. Калюка [5], А. І. Колпакіди [6], І. І. Кулаги та В. В. Зуєва [7], О. М. Мироненка та І. Б. Усенка [8], О. Б. Мозохіна [9], В. Т. Окіпнюка [10, 11], А. Севера [12], О. М. Ситника [13], А. С. Терещенка [14], А. Є. Шевченка [15], М. В. Яковлева [16] та ін. Проте питання нормативно-правового забезпечення та функціонування органів державної безпеки УРСР у 1939–1945 рр. залишається недостатньо вивченим, що й визначає наукову новизну дослідження.

28 березня 1938 року Політбюро ЦК ВКП(б) прийняло рішення про ліквідацію Головного управління державної безпеки. Рішенням Політбюро від 5 квітня 1938 року була утворена колегія НКВС СРСР у складі: М.І. Єжов, М.П. Фриновський, І.М. Бельський, Л.М. Заковський, С.Б. Жуковський, В. В. Чернишов (заступники наркома), А. А. Ковалев (начальник ГУПВО), В.А. Каруцький (начальник УНКВД Московської області) [6, с. 239]. Як правонаступник ОДПУ НКВС у цей період уособлював собою увесь широкомасштабний карально-репресивний апарат. Саме він був основою для створення потужного механізму судових і позасудових репресій, головна роль у котрому відводилася органам державної безпеки та внутрішніх справ, "трійкам", "двійкам", системі виправно-трудових установ тощо.

І. І. Кулага та В. В. Зуєв, ґрунтуючись на значній документальній основі, досить яскраво показали тісну взаємодію Сталінського (Донецького) управління НКВС із "двійкою" на рівні прокурора СРСР і наркома внутрішніх справ СРСР й "трійками" на місцевому рівні. Зокрема, Сталінське (Донецького) управління НКВС регулярно надсилало до Москви висновки щодо завершених слідчих справ на осіб, звинувачених у шпигунській і шкідницькій діяльності [7, с. 25-27]. Позасудові повноваження органів НКВС досить часто мали протиправний характер і були механізмом сталінської репресивної машини [13, с. 437].

Згідно постанови РНК і ВКП(б) "Про арешти, прокурорський нагляд і ведення слідства" діяльність "трійок" була скасована. Більш того, у відповідності з директивою НКВС СРСР і Прокурора Союзу РСР за № 2709 від 26 грудня 1938 р., передбачалось зниження термінів покарання, у випадку встановлення неправомірності винесення рішень колишніми

"трійками" [9, с. 196, 197]. Проте позасудові органи відіграли в діяльності НКВС надто негативну роль, як на центральному рівні їх функціонування, так і внаслідок входження його співробітників до складу таких органів на місцевому рівні.

Незважаючи на скасування "трійок", Особливі наради при НКВС (а згодом – при МДБ) продовжували функціонувати аж до початку 1950 рр. Існують окремі відомості, що в 1940-1941рр. у Чернівецькій області діяв позасудовий орган – "оперативна трійка" у складі керівних працівників обласного управління НКВС – НКДБ. Ця "трійка" прийняла рішення про виселення з області у віддалені райони СРСР "соціально небезпечних" осіб та членів їхніх сімей. Проте позасудові репресії в республіці не обмежувалися Особливими нарадами, "трійками" й "двійками". Зберегло силу законодавство про заслання, вислання й конфіскації, котрі застосовували місцеві радянські органи. Із запровадженням такого виду позбавлення волі, як ув'язнення, доповнено ст. ВТК УРСР. Органи НКВС отримали право в дисциплінарному, тобто позасудовому порядку, переводити до тюрми осіб, що відбували покарання у виправно-трудових колоніях і систематично порушували розпорядок, намагалися втекти тощо. Переводити цих осіб до в'язниці на строк до одного року можна було за постановою народного комісара внутрішніх справ УРСР чи начальника обласного управління НКВС УРСР з санкції відповідного прокурора, що наглядав за виправно-трудовою колонією, а на строк до двох років – за постановою начальника ГУ-ЛАГу НКВС СРСР з санкції Прокурора Союзу РСР [8, с. 188, 189].

Важливий чинник нормативно-правового забезпечення функціонування НКВС напередодні війни, серед іншого, полягав в правовому регулюванні охорони державного кордону. Так, згідно наказу НКВС СРСР за № 001121 від 20 вересня 1939 р. було створено Білоруський та Український прикордонні округи, котрі 15 жовтня офіційно взяли під охорону державний кордон [6, с. 7]. Наказом НКВС СРСР за № 001527 від 27 грудня 1939 р. визначалися заходи із посилення охорони державного кордону саме на ділянці західних областей УРСР [17, с. 108, 109]. 2 січня 1940 р. НКВС разом із Наркоматом оборони видав інструкцію, що визначала порядок охорони кордону та інші питання використання прикордонних військ в умовах війни [16, с. 186]. Згідно з наказом НКВС СРСР за № 00246 від 25 лютого 1940 р. було створено Західний прикордонний округ із штабом у Львові, підпорядкований Управлінню ПВ НКВС УРСР із передачею йому всіх прикордонних частин [3, с. 450].

На підставі указу Президії Верховної Ради СРСР та постанови Політбюро ЦК ВКП(б) від 3 лютого 1941 р. "Про розподіл Наркомату внутрішніх справ СРСР на два наркомати" було створено самостійний союзно-республіканський Наркомат державної безпеки (НКДБ) СРСР, основу котрого становили управління розвідки за кордоном, контррозвідки й

секретно-політичне управління. Окремого положення про НКДБ СРСР не було затверджено, і його статус не було затверджено, і його правовий статус визначався постановою Політбюро ЦК ВКП(б) від 3 лютого 1941 р. та спільною директивою НКВС і НКДБ СРСР від 1 березня 1941 р. [12, с. 55]. Згідно з указом Президії Верховної Ради УРСР "Про поділ народного комісаріату внутрішніх справ УРСР" від 12 березня 1941 р., котрий текстуально відтворив указ Президії Верховної Ради СРСР від 3 лютого 1941 р., було утворено союзно-республіканський орган державної безпеки – НКДБ УРСР [10, с. 56]. Дана реорганізація органів державної безпеки була, серед іншого, зумовлена розширенням повноважень республіканських органів держбезпеки, з одного боку, а з іншого – ускладнення функцій органів міліції через створення спеціалізованих підрозділів.

Відповідно до указу Президії Верховної Ради СРСР від 22 червня 1941 р. "Про воєнний стан" змінилася підлеглість міліції місцевостей, оголошених на військовому положенні. Всі функції органів державної влади в області оборони, охорона громадського порядку і державної безпеки передавалася військовим порадам фронтів, армій, військових округів, а де вони були відсутні – вищому командуванню військових з'єднань [3, с. 18]. Цим же указом Президія Верховної Ради СРСР затвердила Положення про військові трибунали в місцевостях, де оголошувався воєнний стан, і в районах бойових дій. Згідно з Положенням, військові трибунали створювалися при військових округах, фронтах і флотах, при арміях, корпусах та інших військових з'єднаннях і воєнізованих установах. У військові трибунали реорганізовувалися лінійні суди залізничного та водного транспорту. Положення визначало порядок комплектування, підсудність справ військовим трибуналам, порядок розгляду ними справ та оскарження вироків. Діяли трибунали військ НКВС, які поділялися за територіальною ознакою на окружні та обласні. У прифронтових місцевостях, де запроваджувався стан облоги, з обласних та районних судів також утворювалися військові трибунали [18, с. 532]. Указ Президії Верховної Ради СРСР від 22 червня 1941 р. "Про воєнний стан" відіграв також помітну роль у послідовному адміністративному й кримінальному переслідуванні громадян, які скоїли правопорушення та злочини [19, с. 408]. 24 червня 1941 р., керівники прифронтових республіканських і обласних управлінь НКДБ СРСР отримали нову директиву про завдання органів держбезпеки прифронтових областей. Вона доповнювала зміст попередньої директиви № 127/5809 і містила набір нових вказівок, зокрема – щодо активізації агентурно-інформаційної роботи [11, с. 532]. Внаслідок цього почалась активізація партизанської боротьби в тилу ворога. І саме співробітники НКДБ були одними з ініціаторів формування партизанських загонів на тимчасово окупованій ворогом території Радянського Союзу.

На початку війни відбулася ще більша централізація органів держбезпеки та внутрішніх справ. Постановою ДКО від 17 липня 1941 р. і указом Президії Верховної Ради СРСР від 20 липня 1941 р. НКВС і НКДБ СРСР було об'єднано в єдиний НКВС СРСР. На початку серпня відбулося аналогічне об'єднання органів держбезпеки та внутрішніх справ УРСР [20, с. 331]. 20 липня 1941 р. НКВС СРСР і НКДБ СРСР були знову об'єднані в єдиний наркомат - НКВС СРСР. Наркомат очолив Л. Берія, а колишній нарком держбезпеки Меркулов зайняв місце першого замісника. Іншими заступниками наркома 30 липня були затверджені С. М. Круглов, В. С. Абакумов, І. О. Серов, Б. З. Кобулов, В. В. Чернишов, І. І. Масленников, А. П. Завенягін, Л. Б. Сафразьян і Б. П. Обручников. Об'єднання наркоматів сприяло покращенню управління та взаємодії органів внутрішніх справ і державної безпеки [6, с. 242, 243].

Нормативно-правове забезпечення функціонування військ НКВС в умовах воєнного стану було тісно пов'язане з військовою обстановкою на фронтах та загальною соціально-політичною ситуацією в країні. На першому етапі (літо 1941 р.) перебудова всіх частин і з'єднань, відповідно до завдань воєнного часу, ставила за мету об'єднання усіх сил і засобів протистояння агресії. Характеризувалась вона відсутністю чіткого плану реорганізації, відбувалась ситуативно та скеровувалась на вирішення нагальних завдань, головним з яких залишалась відсіч німецько-фашистським арміям. Іншим аспектом цього процесу була організація військ із охорони тилу фронту, основою котрих стали прикордонні війська. Це обумовлювалось не лише їх значною чисельністю, але й фактом, що фронтові органи керівництва ними формувалися на базі управлінь Українського прикордонного округу, а також тим, що в основу оперативно-бойових дій військ охорони тилу покладалися принципи охорони державного кордону, тактичні прийоми й методи діяльності прикордонних військ. Створений із запізненням керівний орган (управління військ з охорони тилу) так і не зміг протягом всього періоду війни забезпечити координацію дій усіх видів військ НКВС з військовим командуванням фронтів (армій). Не була врегульована подвійність їх підпорядкування: повного - НКВС СРСР, оперативного - військовим радам фронтів та армій. Останні ж, вбачаючи в частинах НКВС найближчий військовий резерв, часто ігнорували їх охоронне призначення. Другий етап реорганізації військ НКВС (весна-літо 1943 р.) характеризується підготовкою переходу до мирного часу й висуненням на перший план саме охоронних функцій, спрямованих на боротьбу з ворожою агентурою на звільнених територіях, злочинністю та діяльністю організацій (в т.ч. й військових), що виявляли опозиційність радянському режиму [5, с. 12, 13].

Діяльність органів держбезпеки мала відверто репресивний характер. Уже протягом першого тижня війни, щоб не залишати ніяких "анти-

радянських елементів, потенційно корисних німцям", вони здійснили масове знищення 15 тис. політичних в'язнів у тюрмах Західної України. Продовження подібних акцій "врегулював" наказ Сталіна № 270 від 16 серпня 1941 р. Під час відступу Червоної Армії за наперед заготовленими списками здійснювалися арешти "неблагонадійних", яким за блискавично сфабрикованими звинуваченнями військової трибунали виносили, як правило, смертні вироки. Тих, хто ухилився від евакуації, арештовували, запідозрюючи у зраді. Наказом № 227 від 28 липня 1942 р. Сталін санкціонував створення загороджувальних загонів військ НКВС, яким надавалося право розстрілу "у позасудовому порядку". Крім репресивних функцій, на органи НКВС покладалися функції охорони військових тилів, створення й керівництво винищувальними батальйонами, організація збройного опору в тилу ворога.

Після звільнення більшої частини території СРСР від німецько-фашистської окупації відповідно до постанови Політбюро ЦК ВКП (б) і указу Президії Верховної Ради СРСР від 14 квітня 1943 р. знову було утворено НКДБ СРСР. А у травні 1943 р. відновлено існування НКДБ УРСР. Наказом НКДБ СРСР наркомом державної безпеки УРСР було призначено С. Р. Савченка. Це призначення було закріплене указом Президії Верховної Ради СРСР від 25 жовтня 1943 р. [11, с. 56]. Законом "Про створення військових формувань союзних республік і про перетворення в зв'язку з цим Народного комісаріату оборони з загальносоюзного в союзно-республіканський народний комісаріат" від 1 лютого 1944 р. Верховна Рада СРСР постановила утворення в союзних республіках власних військових формувань. Відповідно до цього в Конституцію СРСР передбачалося внести низку доповнень, де, серед іншого, мали бути закладені нормативно-правові засади та основи організації формування союзними республіками військових формувань [21, с. 500, 501]. Нормативні засади організації охорони відновленого в 1944 р. кордону в межах УРСР (у виді наказів, службових інструкцій та інших керівних документів) визначались виключно союзним НКВС. Компетенція НКВС України та командування Українського прикордонного округу, як і раніше, обмежувались правом лише оперативного управління та здійснення організаційно-тактичних заходів, спрямованих на посилення захисту західної ділянки державного кордону.

Постановою Ради Народних Комісарів СРСР від 19 квітня 1943 р. з Управління Особливих Відділів НКВС було виділено відділ контррозвідки народного комісаріату оборони СРСР. Тією ж постановою були створені Управління контррозвідки "СМЕРШ" НК ВМФ СРСР і відділ контррозвідки "СМЕРШ" НКВС СРСР.

Інструкція СМЕРШу щодо організації розшуку ворожої агентури була утверджена ГУКР НКО СМЕРШ 9 вересня 1943 р. і проголошена директивного ГУКР НКО СМЕРШ за № 49519 від 9 вересня 1943 р. визначала розшук

і ліквідацію ворожої агентури найважливішим завданням СМЕРШу [14, с. 14]. У цей період боротьба СМЕРШу із ворожою агентурою здійснювалася значною мірою саме на території України.

Після визволення від німецьких загарбників території Західної України на органи та війська НКВС було покладено завдання боротьби з ОУН - УПА. Для проведення "чекістсько-військових операцій" крім військ НКВС та підрозділів Львівського військового округу залучалися сформовані з місцевого населення винищувальні батальйони та групи сприяння. За даними НКВС УРСР, у боях загинуло близько 100 тис. вояків УПА та близько 10 тис. осіб із радянської сторони. У 1944-1945 рр. на Західній Україні продовжувалися розпочаті ще перед війною масові репресії, внаслідок яких десятки тисяч громадян були депортовані до Сибіру.

Найбільш підступним методом, що широко практикувався репресивним апаратом СРСР у боротьбі з ОУН - УПА, було створення та використання так званих груп спеціального призначення НКВС-МДБ, що "діяли" під виглядом національних формувань - окремих загонів УПА, а потім боївків СБ ОУН (служби безпеки ОУН) - протягом 1944 - 1953 рр. [1, с. 171].

Загалом, характеристика нормативно-правового забезпечення функціонування Народного комісаріату державної безпеки УРСР протягом 1939 - 1945 років дає можливість прослідкувати процес формування загальносоюзного органу державної безпеки шляхом його виділення зі складу НКВС СРСР. Мета цього полягала в усуненні гіперцентралізації правоохоронної системи СРСР, спрощенні громіздкого апарату НКВС та посиленні ефективності розвідувальної й контррозвідувальної роботи.

Наприкінці 1930-х рр. одною з головних проблем у діяльності НКВС було існування позасудових органів, котрі відіграли надто негативну роль, як на центральному рівні їх функціонування, так і внаслідок входження його співробітників до складу таких органів на місцевому рівні. Причому випадки винесення вироків у позасудовому порядку значно перевищували судову практику.

Початок Великої Вітчизняної війни змусив повернутися до попередньої, більш централізованої структури органів держбезпеки та внутрішніх справ. Це, відповідним чином, і було відображено в цілому ряді нормативно-правових актів СРСР і УРСР.

В умовах воєнного стану нормативно-правове забезпечення функціонування органів держбезпеки було тісно пов'язане з військовою обстановкою на фронтах та загальною соціально-політичною ситуацією в країні. А у 1944-1945 рр. на Західній Україні особлива увага була спрямована на боротьбу з ОУН - УПА.

Використана література:

1. Білас І. Г. Репресивно-каральна система в Україні. 1917-1953: Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз : у 2 кн. / І. Г. Білас. – К.: Либідь-Військо України, 1994. – . – Кн. 1. – 432 с.
2. Веденєєв Д. Спеціальна діяльність прикордонних військ НКВС СРСР в Україні в 1939 – 1941 рр. / Д. Веденєєв // Воєнна історія Середньої Наддніпрянини : науковий збірник. Матеріали Всеукраїнської наукової військово-історичної конференції (м. Київ, 15 березня 2012 року). – К. Національний військово-історичний музей України, 2012. – С. 449-454.
3. Гутман М. Ю. Правовые способы и методы укрепления дисциплины у войсках и органах НКВД СССР в годы Великой Отечественной войны (1941-1945 гг.) / М. Ю. Гутман, Н. П. Маюрос // Вестник Санкт-Петербургского университета МВД России. – 2008. – № 2. – С. 18-30.
4. Калиниченко О. Н. Боевая и политическая деятельность пограничных войск на территории Украинской СРР в период Великой Отечественной войны : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. истор. наук ; Ин-т истории АН УССР / О. Н. Калиниченко. – К., 1980. – 24 с.
5. Калюк О. М. Війська НКВС (МВС) в Україні (1939–1953 рр.) : історико-правовий аспект : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук : спец. 12.00.01 "Теорія та історія держави і права ; історія політичних і правових вчень" / О. М. Калюк. – К., 2006. – 20 с
6. Энциклопедия секретных служб России / авт. – сост. А. И. Колпакиди. – М.: ООО "Транзиткнига", 2004. – 800 с.
7. Кулага І. І. Органи державної безпеки в Донецькій області : спогади, факти, документи / І. І. Кулага, В. В. Зуєв. – Донецьк : ТОВ "Алан", 2002. – 400 с.
8. Правова ідеологія і право України на етапі становлення тоталітарного режиму (1929-1941) / [Усенко І. Б., Мироненко О. М., Чехович В. А. та ін.] ; за ред. О. М. Мироненка, І. Б. Усенка. – К.: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2001. – 220 с.
9. Мозохин О. Б. Право на репрессии : Внесудебные полномочия органов государственной безопасности (1918-1953) : монография / О. Б. Мозохин. – М. : Кучково поле, 2006. – 480 с.
10. Окіпнюк В. Т. Народний комісаріат державної безпеки СРСР / В. Т. Окіпнюк // Юридична енциклопедія : в 6 т. / за ред. Ю. С. Шемшученко та ін. – К.: Укр. енцикл., 1998. – . – Т. 4 : Н-П. – С. 55-56.
11. Окіпнюк В. Т. Народний комісаріат державної безпеки УРСР / В. Т. Окіпнюк // Юридична енциклопедія : в 6 т. ; за ред. Ю. С. Шемшученко та ін. – К.: Укр. енцикл., 1998. – . – Т. 4 : Н-П. – С. 56.
12. Север А. Маршал с Лубянки. Берия и НКВД в годы Второй мировой войны / А. Север. – М.: Алгоритм, 2008. – 240 с. – (Щит и меч).
13. Ситник О. М. Формування та еволюція ідеологічних концепцій національно-державницького спрямування в Україні (від початку XIX ст. – до 1939 р.) : монографія / О. М. Ситник. – Донецьк : "Нуолідж" (Донецька філія), 2009. – 549 с.
14. Терещенко А. С. Чистилище СМЕРШа. Сталинские "волкодавы" / А. С. Терещенко. – М.: Изд-во ЭКСМО-Пресс; Харьков: Изд-во Фолио, 2000. – 736

с Вивекананда // *Философия йоги*; пер. Я. К. Попова. – М.: Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2002. – С. 213-624. – (Серия "Антология мысли").

15. Шевченко А. Є. Організаційно-правові аспекти становлення та адміністративної діяльності спеціальних підрозділів НКВС України на транспорті у кінці 20-х – середині 40-х рр. XX ст.: монографія / А. Є. Шевченко. – К.: Національна академія наук України, інститут історії України, 2005. – 472 с.

16. Яковлев М. В. Історико-правова оцінка діяльності НКВС України у 1929-1939 рр. / М. В. Яковлев // *Актуальні проблеми нормативно-правового забезпечення діяльності та професійної підготовки працівників правоохоронних органів* (м. Івано-Франківськ, 15-16 квітня 2011 р.). – Частина II. – Івано-Франківськ: "Тіповіт", 2011. – С. 183-186.

17. Советские органы государственной безопасности в Великой Отечественной войне: сб. док. и матер. – М.: РИО ВКШ КГБ СССР им. Ф. Е. Дзержинского, 1985. – Т. 1. – 639 с.

18. Хрестоматія з історії держави і права України: навч. посіб.; за ред. В. Д. Гончаренка; [3-є вид. перероб.]. – [уклад. В. Д. Гончаренко, О. Д. Святоцький]. – К.: Видавничий Дім "Ін Юре", 2003. – 800 с.

19. Сборник законов СССР и Указов Президиума Верховного Совета СРСР: в 4-х тт. / [сост.: М. И. Юмашев, А. В. Калитеевская и Р. Н. Владимирцев] – М.: Изд-во "Известия советов депутатов трудящихся СССР", 1975. – Т. 3: 1938-1975. – 480 с.

20. Історія держави і права України: підручник: у 2-х т. / за ред. В. Я. Тація, А. Й. Рогожина; [коп. автор.: В. Д. Гончаренко, А. Й. Рогожин, О. Д. Святоцький та ін.]. – К.: Видавничий Дім "Ін Юре", 2000. – Т. 2. – 580 с.

21. Образование и развитие Союза Советских Социалистических Республик: сб. документов / под ред. В. С. Журавлева. – М.: Юрид. лит., 1973. – 736 с.

УДК 340.12

А.В. Бочковой

О ПОСЛЕДСТВИЯХ НЕПРАВОВОЙ ФОРМЫ ПОЛИТИЧЕСКОЙ ОРГАНИЗАЦИИ ОБЩЕСТВА

У статті розглядаються наслідки недотримання правил організації суспільства в державі, організація роботи державних органів та установ, заснована на нормах права, порівнюється з функціонуванням двигуна, заснована на правилах механіки.

Ключові слова: *суспільство, держава, право, норма, закон, механізм, система, дотримання, порушення.*

В статье рассматриваются последствия несоблюдения правил организации общества в государстве, организация работы государственных органов и учреждений, основанная на нормах права сравнивается с функционированием двигателя, основанная на правилах механики.

Ключевые слова: *общество, государство, право, норма, закон, механизм, система, соблюдение, нарушение.*